

SZENTES TAMÁS¹

NEMZETKÖZI GAZDASÁGTAN VAGY VILÁGGAZDASÁGTAN? INTERNATIONAL ECONOMICS OR WORLD ECONOMICS?

A konvencionális értelemben vett nemzetközi gazdaságtan témaköre, amint az a legtöbb standard tankönyvben megjelenik, sokkal korlátozottabb, és szemlélete is szűkebb, mint amilyenre egy mindinkább globalizált, részei közötti kölcsönös függőségekkel és kölcsönhatásokkal bíró szerves rendszerként működő világgazdaság mai állapotának fényében szükség van. Egy valódi és korszerű világgazdaságtan, az előbbitől megkülönböztethetően miközben ugyancsak tárgyalja, de történeti összefüggésben és kritikailag, a nemzetközi gazdaságtan elméleti és módszertani alapjait, interdiszciplináris és holisztikus szemléletet alkalmaz a mai világgazdaságot illetően. Vizsgálatát kiterjeszti annak strukturális változásaira, egyenlőtlen viszonyaira, egyensúlytalanságára, válságaira és intézményi problémáira, a globalizáció és a technológiai forradalmak különféle hatásaira, a transznacionális társaságok globális tevékenységére, és érinti az olyan globális problémákat is, mint a klímaváltozás, a nemzetközi biztonság, a migráció, a fejlődés fenntarthatósága, stb. Részben felöleli a fejlődés-tanulmányokat és az integráció gazdaságtanát is, vagy legalábbis kapcsolatos azokkal.

The topic area of international economics in conventional sense, as appearing in most of the standard textbooks is much more limited, and its viewpoint is narrower, than what is required in the light of the state of an increasingly globalised world economy functioning as an organic system with interdependencies and interactions among all its parts. A proper and up-to-date world economics, as distinguishably from it, while discussing also, but in a historical context and critically, the theoretical and methodological fundamentals of international economics, applies an interdisciplinary and holistic approach to the contemporary world economy. It extends its investigation to the structural changes, unequal relations, disequilibrium, crises and institutional problems of the latter, to the various effects of globalisation and technological revolutions, to world-wide activity of transnational corporations, and touches also such global problems as climatic changes, international security, migration, sustainability of development, etc. It partly involves development studies and economics of integration, too, or at least it links with them.

¹ Akadémikus, professor emeritus, Budapesti Corvinus Egyetem Világgazdasági Tanszék
DOI: 10.14267/RETP2020.01.02

Az immár 90 éves Simai professzor születésnapjának ünneplése kapcsán visszaidézem azt, hogy amikor ő az UNU egyik intézetének, a WIDER-nek igazgatója volt², az ő kezdeményezésére egy néhány napos nemzetközi kerekasztal-konferencia foglalkozott a címben jelzett kérdéssel. Konkrétan azzal, hogy helyes-e „nemzetközi” gazdaságtannak nevezni azt a mikro- és makrogazdaságtantól konvencionálisan megkülönböztetett témakört, illetve tantárgyat, amely az országok közötti gazdasági kapcsolatok mindinkább globalizálódó jelenségeivel és hatásaival foglalkozik. A konferencia résztvevői (köztük persze jómagam is) meglehetősen egybehangzóan kifogásolták a szóban forgó kifejezést, mégpedig nemcsak a nemzetek és az országok fogalmának téves azonosítása miatt, hanem és elsősorban a globalizáció nyilvánvaló tényére és felgyorsult folyamatára való tekintettel. Számunkra erre a kérdésre a válasz voltaképpen már jóval korábban megvolt, nevezetesen akkor, amikor a tanszék a „Világ gazdasági”, és tárgya a „Világ gazdaságtan” nevére vette fel, aminek egyik kezdeményezője ugyancsak Simai professzor volt. Nem rajtunk múlt, hogy elméleti és módszertani tárgyunk mégis „Nemzetközi gazdaságtan” címen intézményesült, noha mind tematikájában, mind szemléletében lényegesen eltér a „nemzetközi gazdaságtan” standard tárgyaitól. Még kevésbé múlt, és múlik rajtunk, hogy – talán éppen az eltérés miatt – méltatlan és indokolhatatlan hátrányt szenved az oktatási programban.

A hagyományos értelemben vett „Nemzetközi gazdaságtan” tárgykörébe általában a nemzetközi kereskedelem és szakosodás elméleti tételei, a kereskedelempolitika eszközeire, módszereire vonatkozó ismeretek, a nemzetközi pénzforgalom és tőkeáramlás problematikája, valamint a fizetési mérleg és „kiigazításának”, javításának a kérdései tartoznak. Ezeket legfeljebb (ha egyáltalán) csak a főbb nemzetközi gazdasági szervezetek, illetve intézmények és szabályok ismertetése egészíti ki.

A „Nemzetközi gazdaságtan” címmel világszerte elterjedt és szinte szabványosított, zömükben amerikai tankönyvek többnyire nemcsak egyes, politikai vagy ideológiai okokból nem kívánatos elméleti irányzatokat mellőznek (ezáltal megfosztva az olvasókat a más felfogást vallók érveinek és érvelésük logikájának megismerésétől, sőt az egymást váltó és egymásra épülő elméleti koncepciók és módszertanok szerves történelmi fejlődésének megértésétől is), hanem meglehetősen figyelmen kívül hagyják a világgazdaság legsúlyosabb valós problémáit is. Az olyan problémákat, mint az országok, illetve ország-csoportok közötti fejlődési szakadék ténye és az egyenlőtlen partnerek közötti interdependenciák kiterjedése és elmélyülése, a globalizáció folyamatának felgyorsulása, a technológiai forradalmaknak és a transznacionális társaságok tevékenységének világméretű hatása, továbbá a természeti erőforrások kimerülésének veszélye, a környezetszennyezés és klímaváltozás, a népesedési, élelmezési és migrációs válságok, stb., valamint általában a fejlődés fenntarthatóságának és a nemzetközi gazdasági rend reformjának a kérdése.

Az ilyen standard tankönyvek *történelmietlen és a valóságtól nagymértékben elvonatkoztató szemlélete*, elméleti tételeiknek és matematikai modelljeiknek gyakran még logikai gyakorlatként is kétséges értéke és korlátozott használhatósága szinte már fel sem tűnik, mivel a „nemzetközi színvonalhoz” való igazodás a jelszó, a kritikai szemlélet ellenében pedig gyakori érvként hangzik el az, hogy „az megzavarná a hallgatókat a tudás megszerzésében”.

² Megjegyzendő, hogy mielőtt Simai professzor az említett kutatóintézet igazgatója lett, több éven át az UNU, vagyis az Egyesült Nemzetek Egyeteme legfelsőbb irányító testületének, Tanácsának volt az elnöke.

A „Nemzetközi gazdaságtan” tehát hagyományosan, illetve a szóban forgó standard tankönyvekben eleve szűkebb témakörre korlátozott, de *szemléletében* is más, mint egy korszerű „Világ gazdaságtan” tárgy, amely az említett problémákra is kitér, és a különféle elméleti irányzatok főbb eredményeinek bemutatását is magában foglalja.

Mind a világgazdaság kialakulásának és történelmi fejlődésének menete, mind pedig jelenlegi viszonyai és jellemzői egyértelműen arról tanúskodnak – ellentétben a „Nemzetközi gazdaságtan” világszerte elterjedt standard tankönyveinek hagyományos felfogásával és a tudományos közvéleményben is meglehetősen divatos feltételezéssel –, hogy a világgazdaság *nem* egyszerűen a már kifejlett nemzetgazdaságok mint elsődlegesen létrejött gazdasági egységek, entitások „külső” kapcsolatainak, a szoros értelemben vett „nemzetközi”, vagyis nemzetek, illetve országok mint független egységek közötti különféle gazdasági tranzakcióknak az összessége csupán. A világgazdaság kifejlődéséhez vezető folyamat nemcsak követte és feltételezte a nemzetgazdaságok rendszerének létrejöttét és terjedését, de azzal részben párhuzamosan is kezdődött, és azt maga is meghatározta. A világgazdaságnak mint szerves rendszernek a mozgástörvényei *nem* vezethetők le maradéktalanul a nemzetgazdaságok fejlődésének törvényszerűségeiből. Sőt, e mozgástörvények megnyilvánulásai a világgazdasági folyamatokban nagymértékben befolyásolják a nemzetgazdaságok fejlődésének alakulását, mégpedig nemcsak mint „külső feltételek”, hanem mint belülről is ható tényezők.

Ez különösen nyilvánvaló napjainkban a felgyorsult transznacionalizálódás, vállalatok országhatárokat keresztező szerveződése és tevékenysége, a transznacionális társaságok világméretűben folytatott üzletpolitikája és erőforrásokat újraelosztó gyakorlata, a világgpiaci hatások mindinkább közvetlen és kivédhetetlen érvényesülése, a fogyasztási kultúrák és fogyasztói magatartások hasonulása, a fogyasztási demonstrációs hatások érvényesülése, a regionális integrációk és kereskedelmi blokkok képződése és általában a globálissá vált (de továbbra is aszimmetrikus) interdependenciák elmélyülése, a technológiai fejlődés és a szorosan vett gazdasági folyamatok nemzetközi összefonódása, a migráció globalizálódása, valamint a mindezekkel összefüggő vagy azok által okozott ökológiai hatások és környezeti következmények nemzetköziesedése, globalizálódása fényében³.

A modern értelemben vett, szerves rendszerként működő, az újratermelési folyamatokat világméretűben összekapcsoló és mindinkább transznacionalizáló, a nemzetközi munkamegosztást kiszélesítő és elmélyítő, az áru és pénz mozgását a tőke és technológia, sőt mindinkább a munkaerő nemzetközi áramlásával is kiegészítő és meghatározó, a kölcsönös függőségek viszonyait

³ Ezek a fejlemények egyébként nemcsak fokozottan ellentmondásossá, hanem mindinkább anakronisztikussá is teszik a hagyományos közgazdasági tankönyvek „mikro-” és „makro-gazdaságtan”, valamint „nemzetközi gazdaságtanra” tagolt szerkezetét, illetve e szerint való elhatárolódását. Hogyan is lehetne a mikro-ökonómia témakörében tartani a makroökonómia keretein is túllépő transznacionális vállalatok gazdaságtanát? Vagy hogyan is lehet a fogyasztói magatartásról mint mikro-ökonómiai kérdéstről szólni nemcsak a jövedelemelosztás makró-ökonómiai folyamatainak, hanem a nemzetközi demonstrációs hatásoknak a figyelembevétele nélkül?! És le lehet-e választani a makro-ökonómiai egyensúly kérdését a „külgazdasági”, illetve nemzetközi egyensúlytalanságok problémájától?! Arról nem is szólva, hogy a makro-ökonómiai keretek létjogosultságát mindinkább már csak az az állami intézményrendszer és beavatkozás, az a gazdaságpolitikai kormányzati hatáskör indokolja, amelynek a szerepét épp a makro- és mikro-ökonómia megkülönböztetését sugalló neoklasszikus elmélet kívánja visszaszorítani.

globálissá tevő világgazdaság inkább csak az elmúlt évszázad fejleményeinek, különösen pedig a legutóbbi évtizedek felgyorsult folyamatainak terméke.

E szerves rendszer kifejlődéséhez vezető történelmi folyamat egyrészt jóval régebbi keletű, és voltaképpen a tőkés nemzetgazdaságok kialakulásának és az ezek közötti gazdasági kapcsolatok létrejöttének folyamatával egyidős, másrészt még korántsem befejezett. A világgazdaság mai állapota és fejlettsége ugyanis még távolról sem felel meg egy világméretű piacgazdaság, vagyis az áruk, szolgáltatások és termelési tényezők integrált, egységes piacát magában foglaló és intézményeiben is globális rendszernek. Sőt, ez utóbbi kibontakozását még nemcsak parciális politikai érdekek, hanem a markánsan egyenlőtlen viszonyok, valamint szerkezeti és intézményi adottságok is akadályozzák.

A világgazdaság fejlődésfolyamata – ha nem is volt egy egyenes vonalú, illetve sugarasan bővülő és egyenletes folyamat – természetesen magában foglalta a fokozatos terjedés, a gazdasági kapcsolatoknak a szűkebb körökből a tágabb körökbe bővülése és azok fokozatos elmélyülése folyamatát is. Emellett azonban, és gyakran a fokozatos terjedési folyamatot keresztezve, már a tőkés piacgazdaság kifejlődésének nemzeti keretek között megindult, illetve nemzetgazdasági kereteket teremtő folyamatával párhuzamosan fejlődésnek indult világméreteken is a tőkés piacgazdasági kapcsolatok és viszonyok rendszere. Ez az egyes országok belső viszonyainak és reagáló képességének alakulásától is függően vagy serkentette, elősegítette és meggyorsította a nemzetgazdasági fejlődés folyamatát, vagy éppen hátráltatta és elfojtotta azt. Utóbbi esetekben maga a lemaradás is gátjává vált a világgazdasági kapcsolatok és viszonyok további elmélyülésének. Sőt, gyakran a lemaradás elleni nemzeti erőfeszítés, a világgazdaság fejlettebb részeihez való felzárkózás, a nemzeti modernizáció és annak feltételeként a nemzetgazdasági integrálódás (nemzeti piac és tőkés nemzeti ipar megteremtése) követelte meg a világgazdasági folyamatokkal szemben való védekezést, esetleg az átmeneti elzárkózást, és akadályozta ez által a világgazdaság fokozatos bővülésének folyamatát.

A világgazdasági folyamatokkal szembeni védekezésnek éppúgy, mint a világgazdasági pozíció-szerzésnek és élre törésnek hathatós eszköze volt és maradt az állami gazdaságpolitika, amely viszont legfőbb akadályává vált a piacok világméretű integrálódásának.

A világgazdaság fejlődéstörténete tehát a világméretű gazdasági kapcsolatok fokozatos bővülésének és időszakos összeszűkülésének, az integrálódás és dezintegrálódás ellentétes tendenciáinak, a részek közötti *viszonyok* átrendeződéseinek, tartalmi változásainak és a pozíciók újraelosztásának, a felzárkózások és lemaradások sorozatának és feltételei változásának is a története.

A *globalizáció* – noha csak viszonylag új keletű fogalomként vált napjainkban divattossá – valójában a régmúltba nyúlik vissza, és ma inkább e folyamat felgyorsulásáról és új feltételeiről, illetve összefüggéseiről és új mozgatóerőiről kellene beszélni, mintsem keletkezéséről vagy megindulásáról. A globalizálódás tehát egy *folyamat*, nem pedig egy befejezett tény, és *nemcsak gazdasági* jellegű, illetve tartalmú, hanem e folyamatnak igen fontos társadalmi, szociális, politikai, intézményi és nem utolsósorban kulturális vonatkozásai és hatásai vannak.

A gazdasági értelemben vett globalizáció valójában a világgazdaság „szerves rendszerré” formálódásának történelmi folyamata. E folyamat lényege egyfelől a gazdasági kapcsolatoknak, pontosabban szólva a gazdasági folyamatoknak és *viszonyoknak* mind több országra, illetve területre való kiterjedése, másfelől az ezek közötti kölcsönös (bár nem szimmetrikus) függőségeknek, vagyis az (aszimmetrikus) interdependenciáknak az elmélyülése, intenzitásának fokozódása. Bár ez a történelmi folyamat, amely voltaképpen a nemzetgazdaságok formálódásának történelmi folyamatával párhuzamosan és kölcsönhatásban haladt előre, a világgazdaság lökészerű kitérülésének és

összehúzódásának, illetve nagyobb lendületet vett integrálódásának és azt átmenetileg visszavető vagy korlátozó dezintegrációjának egymást követő ciklikus mozgását foglalja magában, minden ciklikussága vagy átmeneti megtorpanása ellenére megállíthatatlanul tör előre.

Mínt hogy a gazdasági cselekvés globalizálódására a lehetőséget és egyszersmind a kényszert a technikai-technológiai fejlődés teremti meg, a globalizációs folyamat legfőbb „hajtóereje” ez. A gazdasági viszonyok globalizálódásában pedig meghatározó szerepe van a tőke nemzetközi áramlásának és transznacionalizálódásának. A korunkban felgyorsult gazdasági globalizáció „motorja” tehát a kommunikációs és információs technológia rohamos fejlődése. Legfőbb „hordozói” pedig a reálszférában és a monetáris szférában is létrejött, számban és tőkeerőben is gyarapodó, a termelés, a szolgáltatások (különösen a kommunikáció, az információ, valamint a bank- és biztosítási szolgáltatások) és az értékesítés területén működő (e területeket többnyire egyszerre behálózó) és külföldi beruházásaikkal, vállalatfelvásárlásaikkal, nemzetközi tőke- és technika-transzferjeikkel "globális" üzletpolitikát folytató transznacionális társaságok, az ún. „multik”. (A globalizációs folyamat felgyorsulása természetesen összefügg a liberális gazdaságpolitika nemzetközi terjedésével is.)

A globalizációnak – éppúgy, mint minden más gazdasági jelenségnek – nemcsak egyetlen „arca” és hatása van. Miként a külföldi tőkeberuházásoknak és a transznacionális társaságok tevékenységének is egyszerre vannak potenciálisan kedvező és kedvezőtlen vonásai, illetve hatásai, ugyanez vonatkozik a globalizációs folyamatra is.

Miközben a globalizációs folyamat előrehaladása a nemzetgazdasági keretek, illetve határok bomlását vonja maga után, ugyanakkor az ebben a folyamatban való eredményes és előnyös nemzeti részvétel a gazdasági tevékenységeknek nem utolsósorban (legalábbis ma még) a meglévő állami határok között lehetséges állami szabályozásától és hatékony ösztönzésétől függ. Vagyis – paradox módon – az állam gazdasági hatókörét mindjobban korlátozó globalizáció egyszersmind fokozza is az állami szerepvállalás szükségességét és jelentőségét a gazdaságban⁴.

Következésképpen, még a hagyományos „Nemzetközi gazdaságtan” témakörébe tartozó kérdések tárgyalása sem hagyhatja figyelmen kívül a globalizáció következményeit és az állam gazdasági szerepének alakulását egy olyan, globalizálódó világgazdaságban, amely annak részei, vagyis az abban résztvevő országok közötti interdependenciák és kölcsönhatások folytán mindinkább szerves rendszerként működik.

Egy valóban korszerű, tárgyilagos és a valós problémákra összpontosító „Világgazdaságtan” természetesen felöleli a „Nemzetközi gazdaságtan” legfontosabb, főként a gyakorlatban is alkalmazható elméleti tételeit, fogalmait és módszertani ismereteit is, de ezeket történelmileg (elmélet-történeti összefüggéseikben) és kritikailag tárgyalja. Ezen felül áttekintést ad a világgazdaság fejlődéstörténetéről, struktúrájáról és intézményrendszeréről, az országok, illetve ország-csoportok között kialakult és változó kölcsönös függőségek aszimmetrikus viszonyairól, továbbá a nemzetközi gazdasági rend problémáiról és a nemzetközi gazdasági diplomácia főbb kérdéseiről, vizsgálja a nemzetközi tőke- és technológia-áramlás problematikáját, a transznacionális társa-

⁴ P. Dicken a globalizációs folyamattal összefüggésben az államnak épp a világgazdasági szerepét emeli ki, amely egyrészt mint megkülönböztethető üzleti gyakorlat, illetve a kultúra „hordozójának” a funkcióját jelenti, másrészt a határain belül folyó és azokat keresztező gazdasági tevékenységek szabályozójának a funkcióját. Lásd: Peter Dicken (1998): *Global Shift: Transforming the World Economy*. Paul Chapman Publishing Ltd. London.

ságok globális beruházási politikáját, a nemzetközi migráció és a világgazdasági válságok okait, továbbá bevezető ismereteket nyújt a fejlődés-gazdaságtan és a nemzetközi gazdasági integráció gazdaságtana, sőt a „nemzeti versenyképesség” és a „fenntartható fejlődés”, valamint a „komparatív gazdasági rendszerek” témaköreiben is.

A „Nemzetközi gazdaságtan” és a „Világgazdaságtan” közötti *szemléletmódbeli* különbség többnyire abból fakad, hogy az előbbire nemcsak a történeti és kritikai szemlélet nagyfokú hiánya a jellemző, hanem voltaképpen a nemzetgazdasági szemlélet, a nemzetgazdaságok makro- és mikro-viszonyaiból való kiindulás, vagyis a világgazdaságnak az egyes országok közötti gazdasági kapcsolatok összességéként való értelmezése és csupán a „stock and flow approach” (állományi és áramlási megközelítés). Ezzel szemben a „Világgazdaságtan” a világgazdaságot szerves rendszerként értelmezi, amelynek egésze és részei között kölcsönhatások és az egyes részei között nemcsak „kapcsolatok, illetve „áramlások”, hanem különféle interdependenciák is, illetve egyenlőtlen viszonyok léteznek, vagyis az állományi és áramlási megközelítés mellett a relációs megközelítést is alkalmazza. Ennek megfelelően vizsgálja a világgazdaság strukturális változásait, sajátos mozgástörvényeit, integráló és dezintegráló hatásait, egyenlőtlen viszonyainak, egyensúlytalanságának és válsághajlamának okait, a globalizáció mozgóerőit és egyes következményeit, a műszaki és technológiai fejlődés hatásait, sőt a klímaváltozás és ökológiai egyensúlytalanság következményeit is, stb.

Így azt lehetne mondani, hogy a „Világgazdaságtan” témakörébe minden olyan gazdasági jelenség és folyamat, állományi és áramlási változás, valamint ezek nyomán kialakuló vagy ezeket előidéző viszony beletartozik, amely egyszerre több ország között jött létre. Minthogy pedig ezek sohasem tisztán gazdasági jellegűek, legalábbis nem függetlenek más, köztük természeti, technikai, illetve technológiai, politikai, szociális és kulturális jelenségektől és folyamatoktól, ezért e tárgyban mindezeknek legalábbis a hatását is figyelembe kell venni.

Természetesen nem létezhet egy olyan tantárgy, sem pedig tankönyv, amely mindezekre kiterhetne, ami viszont nem jelent felmentést a legalább utalás-szerű említéseik igénye alól. Mivel pedig a társadalomtudomány természetes funkciója és feladata a *kritika*, mégpedig nemcsak saját eredményei irányában, azok felülvizsgálata és javítása céljából, hanem a mindenkori valóság irányában, vagyis a fennálló viszonyok, intézmények és kormányzati politikák irányában is, ez a kritika különösen fontos és nélkülözhetetlen a világgazdaságtan oktatásában, amelynek nemcsak felhasználható ismeretek átadása a feladata, hanem tárgyilagos, mindenféle (nyílt vagy rejtett) ideológiától mentes kritikájával a gyakorlat jobbításának előmozdítása is.

Bár mi sem büszkélkedhetünk a fentiekben leírt, illetve körvonalazott „Világgazdaságtan” széles körű és korszerű tematikáját átfogó, a történeti, kritikai és a világgazdaság szerves rendszerének viszonyait holisztikus szemlélettel vizsgáló tantárggyal, mégis azt talán túlzás és szerénytelenség nélkül elmondhatjuk, hogy a Világgazdasági tanszék, illetve Intézet eddigi története során, szinte kezdettől fogva igyekezett tananyagát mindinkább ilyenné fejleszteni. Persze nem egyetlen tantárgy, illetve tankönyv keretében, hanem az oktatói gárda egyes tagjainak publikációs formájában.

Ezt jól példázza az ünnepelt, vagyis Simai professzor publikációs listája is, amelyben a globalizációval, a regionális integrációval, a világgazdaság szerkezetével, hatalmi viszonyaival, válságaival, intézményeivel, pénzügyi rendszerével, agrárszektorával, munkaerőpiacával, kereskedelmi kapcsolataival, tőkeáramlásaival és a technológiai transzferek, illetve fejlesztési együttműködések politikáival, a transznacionális társaságok stratégiájával és a nemzetközi üzletpolitikával, sőt a fegyverkezési verseny és haderőfejlesztés kérdéseivel foglalkozó tanulmányok éppúgy szerepel-

nek, mint az állam és a piac szerepével, a demokratizálódással, rendszerváltással, a felsőoktatás és a tudomány- és technológia-politika kérdéseivel, az emberi jogokkal, valamint és különösen a környezeti problémákkal és a „zöld fejlődés” esélyeivel foglalkozók.

Nem kevésbé széleskörű és szerteágazó a tanszéki, illetve intézeti oktatógárda egészének kutatási orientációja és összesített publikációs listája, amely – ha külön-külön nem is, de – együttesen ugyancsak átfogja egy korszerű világgazdaságtan csaknem teljes témakörét. Sajnálatos, hogy az oktatásban a felvázolt témakörnek csupán töredéke, sőt egyre kisebb része kaphat helyet, és mind kevésbé érvényesülhet a történeti, kritikai és holisztikus szemlélet. Így közelítés helyett az Intézet egyre távolabbra kényszerül egy valóban korszerű világgazdaságtan művelésétől. Ez felhalmozott szellemi tőkénének és kutatási eredményeinek lebecsülése, illetve kihasználatlansága folytán nemcsak veszteséget és morális vétket jelent, hanem a későbbiekben már helyrehozhatatlan, ostobaságnak minősíthető hibát is.